

Traduir: esdevenir la totalitat

per Jaume C. Pons Alorda

A través d'Enric Casasses com a felix caçador intermediari, l'any 2010 em van fer l'encàrrec de traduir tot *Fulles d'herba* de Walt Whitman al català. Mai no s'havia publicat sencer en la nostra llengua, tot i que sí que n'havien aparegut unes quantes mostres de caràcter antològic a cura de Cebrià de Montoliu, Agustí Bartra, Miquel Desclot, Josep Costa, Lluís Roda i D. Sam Abrams. Després de quatre insistents anys de feina, el llibre va aparèixer al nostre mercat al principi de l'any 2014 a l'editorial Edicions de 1984 gràcies a la meravellosa insistència del seu màxim responsable, l'atrevit Josep Cots, que amb la publicació d'aquest llibre veia finalment un somni acomplert.

Des de la data de la publicació, aquesta traducció de *Fulles d'herba* ha tingut un colossal èxit de crítica i de públic. Hem arribat a la setena edició, i sembla que les ventes continuen; en comptagotes, sí, però no s'aturen pas. Alhora, ha merescut els premis Cavall Verd Rafel Jaume i el Serra d'Or, tots dos de traducció poètica. Penso que aquest llibre imprescindible de la literatura universal ha arribat en un moment que necessitem més alegria, més il·lusió i més esperança que mai, un moment que nosaltres, els catalans, també estem preparats per a un nou futur i un nou país que volem construir junts. O sigui, els miracles sí que existeixen. I en bona part crec que l'esperit d'aquesta època nostra, desafiadora i emocionant, ha estat alimentat per l'entusiasme generador de Walt Whitman i les seves *Fulles d'herba*.

Durant quaranta anys, Walt Whitman va treballar en aquesta obra magna a contracorrent dels gustos i de les modes imperants de l'època. Whitman utilitza un estil molt directe, quasi absolutament mancat de metàfores, perquè pretén parlar del món amb una claredat i honestedat impressionants, inaudits fins llavors. Però en aquells dies no es va entendre així. La gran majoria de personatges del l'època varen acusar l'autor de blasfem, de barbàric i d'irresponsable. Whitman fou atacat amb la certesa que allò que ell feia no era cap altra cosa que cridar i vomitar, damunt del paper, una prosa retallada i mal escrita.

La meva traducció havia de reflectir i evidenciar, subtilment, totes aquestes qüestions: l'essència de Walt Whitman i el que representava, i a això s'hi arriba després de molta lectura i de molta investigació prèvia. Per això he comparat la meva traducció amb les traduccions castelleses, franceses, italianes, portugueses i alemanyes, entre d'altres. D'aquesta manera jo no estava sol i Whitman aconseguia arribar a sublimar tots els matisos possibles.

La feina d'un traductor s'assembla molt a l'aventura d'un heroi a través del pelegrinatge mític que descriu, antropològicament i literàriament, Joseph Campbell dins *The Hero With a Thousand Faces*. En un acte quasi ritual, el traductor es mata, talment un màrtir, per donar pas a l'altre, un altre cos

com a símbol d'una altra realitat. El traductor, voluntàriament, destrueix el seu ego per donar lloc a un altre ego, un altre ésser. Per traduir, primer de tot, cal ser generós i, després, cal saber, i molt. I voler saber més. Perquè traduir no és traïr; traduir és triar. O sigui, atrevir-se a atrevir-s'hi. Perquè el traductor ha de fer tries constants, ha de decidir, ha de revisar, ha de tornar-hi. És d'aquesta manera, amb ganes de conèixer i de compartir, que una bona traducció és fidel. Però no parlo de la fidelitat de paraula per paraula i lletra per lletra. El mot és molt més que un signe ortogràfic. Creure això és mitificar el Google Traductor.

Per a mi, ser fidel és un procés d'adaptació en què la persona que tradueix ha de trobar les característiques pròpies d'un text i, després, introduir-les en una altra llengua, amb el un context, una història i unes variants. Fer que allò que funciona en un codi pugui també funcionar en l'altre. Si Walt Whitman fa servir una llengua viva que emmiralla totes les possibilitats multiplicades de la llengua anglesa, jo vaig haver d'adaptar aquesta idiosincràsia creant un Whitman pancatalà amb tots els registres, tots els dialectes i rastres de totes les possibilitats de la nostra llengua repartida per tots els cantons possibles de la geografia que ens emmarca. Per demostrar la riquesa de les dues llengües, el seu poder indòmit, la seva consistència i consciència. El Whitman panteïsta, absolut, de *Leaves of Grass* havia de ser igual de panteïsta i absolut a *Fulles d'herba*.

El traductor, doncs, és com un recipient, que es buida, com la pell d'una garrofa, i introdueix dins seu un fruit aliè però en sintonia. Deixes de ser tu per ser-ho tot. Nova vida concordant. Llavors es pot entendre el traductor com un empelt arborescent estremidor, o com un ventre que es prepara per ser prenyat. Per aquest motiu no pots ser protagonista del teu propi embaràs: el que veritablement importa és el fruit que acabes donant. Una operació quasi quirúrgica, o sigui, totalment fisiològica, en què el cos receptor no ha de poder rebutjar el nou membre que s'hi introdueix, seminal com la lletra, carn nova, ja que, si no fos així, llavors es produiria el col·lapse. Com va dir Claudel: «No es tracta de traduir sinó de transsubstanciar.»

Aquesta és la clau: esdevenir l'altre per ser-lo i treballar en nom seu, crear a partir seu. Conquerir l'impossible. Conquerir la totalitat. Esdevenir-la. Per això sempre he pensat que un traductor, més que saber domar la llengua d'origen, ha de saber dominar la llengua de destinació. O sigui, ha de ser un creador. I això no vol dir que sigui poeta o narrador o músic o pintor com a font d'origen. Dic que ha de crear, i el material que utilitza per crear són les paraules. Mentre hi hagi, doncs, aquesta passió, aquestes ganes de crear i de compartir, aquesta generositat, estem salvats.

Les condicions per als traductors literaris són cada cop pitjors, a causa de les múltiples problemàtiques encadenades del sector i a aquest període que tothom intenta inventar trampes que empitjoren les particularitats dels diferents treballs proposats. I, tot i els mals temps constants, hi continuen havent traductors. Perquè queden molts llibres meravellosos que esperen algú que els tradueixi. Autors que ens criden i ens esperen des de la gran foscor penetrant i penetradora. I per això penso que el que cal és atrevir-se a atrevir-s'hi. Sí, atrevir-se a atrevir-s'hi. D'aquesta manera, sense por i sense sotmetiment, s'aconsegueix arribar a la victòria definitiva, a l'or que en queda d'aquest procés alquímic que és traduir.